It is known that society remains calm and stable, when the number of dissatisfied or disagree with public policy is not more than twenty percent of the population.

In addition, the implementation of “sound” social policy is impossible today without the following statements: it is important to emphasize that to ensure the practice of social human rights it is necessary to doctrinally develop and implement the category (social responsibilities) including social responsibility: state, business, each member civil society. Without proper, corresponding rights to raise the question of proper social rights, it is neither possible in the theoretical sense nor in the practical sense.

Key words: social rights, social efficiency criteria, social obligations, social security, social policy.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.03

УДК 340.13

Н.М. ПАРХОМЕНКО, Т.С. ПОДОРОЖНА

Наталія Миколаївна Пархоменко, доктор юридичних наук, професор, вчений секретар Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України*
ORCID: 0000-0002-5870-9261

Тетяна Станіславівна Подорожна, доктор юридичних наук, доцент, професор юридичного факультету Львівського торговельно-економічного університету**
ORCID: 0000-0003-0502-950X

ПРАВОВА РЕФОРМА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ

Державно-правовий механізм забезпечення правового порядку являє собою систему державних та недержавних інституцій і правових засобів, що здійснюють результативний вплив на соціальні відносини і процеси, які зазнають загроз, з метою захисту життєво важливих інтересів суспільства і держави. Механізм забезпечення правопорядку завжди перебуває в динаміці¹. Відповідно, процес конституціоналізації правового порядку в умовах постійних економічних, політичних і соціальних змін може бути успішним лише у разі здійснення державою послідовної, науково обгрунтованої і внутрішньо несуперечливої правової політики, яка орієнтована на досягнення таких правових цілей, які є значущими для людини, її основних прав і свобод. Відповідно, така людиноцентристська політика здатна забезпечити правовий порядок лише на основі стратегічного підходу. Виступаючи найоптимальнішим засобом досягнення рівноваги у правовій системі, правові стратегії усувають протиріччя, які виникають у сучасному праві. Крім того, зміст правових стратегій дає змогу оцінити стан прав людини або проаналізувати зміни, які відбуваються в судовій системі. Вони дають орієнтири, необхідні для досягнення балансу приватних і публічних інтересів, усунення протиріч між чинним правом і юридичною практикою, правом і правосвідомістю. Отож, правова стратегія стає основою державно-правового регулювання суспільних відносин і, як наслідок, вважається основним джерелом правового порядку.

Реалізація стратегічного підходу в процесі конституціоналізації правового порядку може бути найбільш успішною за умови, що планування повинно охоплювати не модернізацію державного механізму в цілому, а саме окремих функціонально відокремлених його підсистем. Тому важливо зазначити, що на стан правопорядку, крім традиційно значущих чинників, особливо впливають процеси реформування державності та відповідних соціально-економічних структур. Саме в наявному правопорядку практично проявляється не тільки якість правових суспільних інститутів, а й реальна правова політика держави, яка є основою правового прогресу в Україні.

Сьогодні українське суспільство всерйоз стурбоване станом правового порядку в країні. Незважаючи на всі зусилля держави, поки що не вдалося істотно зупинити зростання злочинності, забезпечити в повному обсязі дотримання прав та свобод людини і громадянина². Так, аналіз основних тенденцій щодо порушень прав людини в Україні протягом останніх років свідчить, що основні зусилля держави витрачаються на військовий конфлікт і боротьбу з корупцією, а права людини натомість потерпають. Тобто істотно нівелюється дія одного з основоположних критеріїв правового прогресу – його ціннісна основа, що, в свою чергу, впливає на рівень його ефективності. Крім того, такий стан справ обумовлює відхилення від стратегічного спрямування реформ, а отже, і від кінцевої їх мети. Можливо, однією з причин цього є недосконалість самих реформаторських пропозицій. На наш погляд, удосконалення потребує система законодавства, і лише після цього – реформування інших елементів правової системи. Закономірно в цьому зв'язку, що курс на встановлення

© Н.М. Пархоменко, Т.С. Подорожна, 2020

* *Nataliia Parkhomenko, Dr. hab. in Law, Professor, Scientific Secretary of V.M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine*

** *Tetiana Podorozhna, Dr. hab. in Law, Associate Professor, Professor of Lviv University of Trade and Economics*

міцного демократичного правопорядку отримує широку підтримку більшості громадян. Це підтверджується тим, що орієнтація на людину, «людський ресурс» є основною метою та вирішальним чинником правового порядку, оскільки практична значущість усіх дій суб'єктів публічної адміністрації в підсумку визначається результатами суспільно-економічного та політичного розвитку суспільної системи. Досягнення ж високого рівня правопорядку вимагає узгоджених спільних зусиль усього суспільства.

Насамперед зауважимо, що для сучасного стану конституціоналізації права, на наш погляд, характерні такі негативні риси: відсутність раціонально обґрунтованої правової політики, системності рішень державної влади; відсутність оптимальних економічних і політичних умов для розвитку правової системи в цілому та окремих її елементів; низький рівень правосвідомості суб'єктів права та їх негативне ставлення до чинного законодавства; консерватизм та інертність усіх суб'єктів правової системи. Всі ці обставини виступають серйозним гальмом правового порядку.

Реформування системи законодавства тісно пов'язане зі зміною влади, політичної системи, політики держави, ідеології, зміною політичного курсу. Системного оновлення потребує й вся правова сфера. Адже законодавство відображає стан суспільних відносин і вже при зміні цих відносин має змінитися саме³. В іншому випадку воно гальмуватиме розвиток суспільних відносин, що може призвести до загострення політичного і соціального розшарування суспільства, до протистояння його соціальних груп і верств.

Незадоволення якістю і результатами дії вітчизняного законодавства висловлюють сьогодні не тільки професійні юристи, а й пересічні громадяни. Помітно зростає кількість прийнятих нормативних актів, які, з одного боку, з усе більшою інтенсивністю охоплюють нові сфери суспільних відносин, розширюючи простір своєї дії, а з іншого – все детальніше визначають моделі належної поведінки. Попри таку інтенсифікацію офіційного регулювання, соціальна реальність демонструє його низьку результативність: рівень правопорядку, правової свідомості, поведінки і діяльності всіх суб'єктів права залишається низьким. Тому метою державної політики в цій сфері є коригування завдань та функцій правоохоронних органів, впровадження нових засад проходження служби, нових критеріїв оцінки роботи правоохоронців для підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань.

Очевидно, що пріоритетами усіх реформ є людина, сім'я, суспільство, держава. Це визначає зміст основних елементів концепції правової реформи, яка має такі ціннісні орієнтири: 1) питання правового забезпечення ряду найважливіших напрямів формування і функціонування державності й розвитку повноцінного громадянського суспільства; 2) законодавче забезпечення системи прав людини в суспільстві, передусім реальних гарантій прав і законних інтересів особи; 3) зміцнення і захист конституційного ладу; 4) реформування державного управління, в тому числі вдосконалення системи державної реєстрації громадянських об'єднань та інших юридичних осіб і контроль за їх діяльністю; 5) створення цілісної правової бази організації та діяльності судової системи і органів юстиції; 6) формування правової бази та інституційна реформа правоохоронної системи для посилення боротьби зі злочинністю; 7) вироблення принципів напрямів і форм здійснення реформи місцевого самоврядування; 8) розвиток системи правового виховання, в тому числі поліпшення системи юридичної освіти і юридичної науки; 9) проведення правової експертизи в нормотворчій та правозастосовній практиці тощо⁴.

Ці напрями правової реформи важливі, проте центральне завдання (головна проєктна ідея) реформи полягає, на наш погляд, у забезпеченні правових та організаційних гарантій прав і свобод людини, які є основою конституціоналізації права в цілому та правопорядку зокрема. Правова реформа пов'язана з конституцією, яка безпосередньо і визначає ці права та свободи. Саме в ній закріплено головний орієнтир і критерій правового порядку – людина, громадянин, їхні права та свободи. У цьому значенні саме права людини і громадянина можуть слугувати тим індикатором, що виявляє справжню мету конкретної правової реформи. Обсяг прав людини і громадянина та механізми їх реалізації показують справжні наміри державної влади щодо реформування різних сфер життя суспільства. Разом із тим права людини і громадянина не можуть розглядатись як абсолютна категорія, оскільки стратегічна мета будь-якої правової реформи – це узгодження правового розвитку держави із суспільними потребами⁵. При цьому процес реформ містить як наявні ризики, так і позитивні тенденції. Роль права тут може бути подвійною: воно може як прискорювати, так і сповільнювати суспільний розвиток. Тому постає питання: в чому полягає мета правової реформи?

По-перше, Конституція України (ст. 1) стверджує, що Україна – соціальна, правова держава, і ця політична та юридична декларація вимагає певного організаційного, правового та матеріально-фінансового забезпечення. По-друге, стан справ з дотриманням прав людини, законністю та іншими важливими складовими правопорядку такий, що держава зобов'язана докласти всіх зусиль для поліпшення ситуації. По-третє, зміни в системі законодавства краще вносити системно, на основі єдиного проєкту, що вимагає плановості та скоординованих дій держави у межах спеціального концептуального документа та правових актів, що його розвивають. По-четверте, оскільки результативність більшості інституційних та галузевих реформ залежить від реалізації конституційної реформи в Україні (за напрямками: децентралізація влади і місцевого самоврядування, реформа правосуддя, забезпечення прав людини), доцільно забезпечити комплексність таких реформ, одночасно координуючи очікувані результати інституційних і галузевих реформ з проєктом Національної стратегії у сфері прав людини⁶ та Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020»⁷. Отож, очевидним є те, що у зв'язку з економічними, політичними і соціальними трансформаціями в країні та світі досить актуальним є питання реформування національного законодавства в контексті конституціоналізації права.

Слово «реформа» (фр. *reformе*, від лат. *reformo* – перетворюю, поліпшую) означає перетворення, зміну, перебудову чого-небудь, що проводиться переважно законодавчим шляхом⁸.

Реформування залежить від внутрішніх і зовнішніх чинників, від характеру і гостроти суперечностей, що виникають у суспільстві. Правове забезпечення реформ має бути своєчасним, повним, обґрунтованим.

Без цього будь-яка реформа як така не відбудеться. Наслідком неякісного правового забезпечення реформ може бути гальмування державотворчих процесів, порушення правопорядку в суспільстві. Водночас рушійними силами реформування мають бути самі громадяни. Тобто глибина, ґрунтовність реформ залежать від активних дій «знизу». Дії громадян, підштовхуючи реформу, не дають їй зупинитися. Без підтримки більшості працездатного населення, без належного правового забезпечення реформування може загальмуватись, а то й зовсім зупинитися. Якість правового забезпечення реформ залежить від того, наскільки закони відображають її сутність, мету та цілі, намічені самою реформою, наскільки враховують напрями і визначають етапи розвитку суспільства і наскільки вдало забезпечений консенсус між владою та суспільством.

Реформа потребує докладного програмування, чіткості у відповідних розрахунках, науково-правової експертизи. За об'єктивної потреби в проведенні правової реформи головне – це не запізнитися з правовим її забезпеченням. У протилежному випадку реформа може загальмуватись або не відбутися, як це сталося в більшості республік СНД. Однією з характерних рис національного розвитку цих країн стала глибока криза, що охопила всі сфери життя. Основні джерела її походження – це відсутність державної стратегії, концептуальна безпорадність, невиразність політичної тактики державотворення.

Процес удосконалення законодавства є безперервним і відображає всі етапи соціального, економічного, духовного, культурного та інших аспектів розвитку суспільства. Ґрунтуючись на Конституції України, вітчизняне законодавство у змістовому аспекті має виражати суверенну волю народу України, бути спрямованим на забезпечення прав та свобод людини і гідних умов її життя, на зміцнення демократичної, соціальної і правової держави й розвиток громадянського суспільства. Саме тому важливість завдань удосконалення вітчизняного законодавства полягає у тому, щоб воно максимально відповідало умовам і запитам сучасного суспільства, закріплювало його правові основи, правову законність і правовий порядок.

Адаптація законодавства до нових суспільних відносин має відбуватися шляхом прийняття норм, що стимулюють розвиток правової системи на перспективу. Тому прийняття нових законодавчих актів без урахування перспективи розвитку правових відносин ніколи не виправдовує себе та посилює практичну нерентабельність права загалом, підриває його авторитет і, як наслідок, знижує рівень правопорядку. Законодавство варто покращувати шляхом внесення змін, що мають перспективне значення для практики правозастосування. Утім, не можна назвати вдосконаленням законодавства випадки, коли зміни або доповнення вносяться в інтересах вузького кола суб'єктів правовідносин. Тому, як слушно наголошують експерти, щоб написати комплексний документ, окрім змін до Конституції, потрібно одразу представити пакет законопроектів, які будуть реалізовувати запропоновані зміни. В іншому випадку повториться шлях з визнанням змін до Конституції неконституційними у подальшому та буде у черговий раз підкреслено, що політична доцільність переважає правове поле⁹. Окрім того, для того, щоб правові норми точно відображали реальний стан суспільних відносин, необхідно їх розглядати в контексті науково обґрунтованих прогнозів розвитку суспільства, постійного моніторингу змін у політичному, економічному та інших сферах життя суспільства.

Наразі в юридичній літературі цілком виправдано порушується питання про необхідність проведення в Україні повномасштабної правової реформи. Ця реформа має здійснюватись у таких напрямках: трансформації правосвідомості українського суспільства, трансформації та стабілізації системи права, забезпечення доступу громадян до правосуддя¹⁰. Відповідно, це передбачає проведення конституційної, законодавчої та судової реформ. Йдеться передусім про реформу публічної адміністрації, адміністративно-територіальну, судово-правову реформи, реформу кримінальної юстиції, а також реформування місцевого самоврядування в Україні. Усі ці напрями взаємопов'язані. Одночасно, з урахуванням фундаментального значення конституційного права (щодо інших галузей права), виникає потреба обґрунтування можливості реалізації конституційних засад у чинному галузевому законодавстві з метою подальшої конституціоналізації правового порядку. З огляду на це важливим поступом у правовому забезпеченні реформ є саме конституційна реформа, здійснення якої є складовою ширшої проблеми реформування Української держави і суспільства, усієї правової системи.

Саме на рівні Конституції України як Основного Закону суспільства і держави конститууються фундаментальні правові принципи і норми, які визначають порядок організації та функціонування усіх гілок державної влади (законодавча, виконавча і судова влада), усіх її інститутів, а також порядок взаємодії суспільства, індивіда і держави¹¹. Тобто конституційна реформа є, так би мовити, невід'ємною частиною онтології правової системи будь-якої держави. На сучасному етапі правового розвитку основоположні завдання Української держави полягають у модернізації української правової системи, головне призначення якої полягає у закладенні фундаменту державотворення і досягненні правового прогресу.

Утім, наразі формула «конституція є Основним Законом держави, що володіє найвищою юридичною силою» наскільки звична, настільки й малоефективна. Це пов'язано безпосередньо з тим, що конституційний лад України на його сьогоденішньому етапі розвитку є транзитивним. Поряд із значними досягненнями у демократизації суспільного життя, утвердженні прав і свобод людини, закладенні основ громадянського суспільства він досі зберігає низку рудиментів попередньої епохи. Це пов'язано передусім із тими кризовими явищами, які охопили майже всі сфери суспільних відносин. Така ситуація вимагає від науки формування якісно нової моделі реалізації норм конституції (конституційних стандартів), організації економічної, політичної, правової і духовної систем суспільства.

Сучасний правовий розвиток визначається зміною зовнішньополітичних пріоритетів, удосконаленням публічного адміністрування та державного устрою, демократичними засадами політичного режиму та соціально-економічного розвитку. Зазначене потребує вироблення найефективнішої конституційної моделі механізму державного управління. Як свідчить практика Конституційного Суду України, в його діяльності положення Конституції України в процесі тлумачення постійно розвиваються. Відповідно, конституційні норми

постійно здійснюють регулятивний вплив на всі компоненти правової системи. Їх конституціоналізацію можна назвати одним із проявів безпосередньої дії конституції, спрямованої на гармонізацію суспільних відносин і реалізацію принципу верховенства права. Тому для дійсної змістової цілісності законодавства недостатньо наявності в конституції основоположних засад правового регулювання, потрібна змістова єдність основ конституційного ладу.

Очевидно, така єдність не з'являється сама собою, вона формується в тривалому і суперечливому процесі вироблення основоположних юридичних норм шляхом формулювання відповідних конституційних положень. Цей процес включає перегляд чинного законодавства, скасування застарілих нормативних актів, створення нових законів, вдосконалення законодавчого процесу і законодавчої техніки. Здійснення ж таких повномасштабних реформ можливе не лише шляхом внесення змін до Основного Закону, а передовсім через нове концептуальне ставлення до конституції. Цей процес є досить складним, адже прийняття нової конституції не завершує конституційних перетворень. Тобто складність полягає не в тому, щоб переписати конституцію, а в необхідності нового підходу до неї, до її статусу в суспільстві, у правовій системі загалом. Це має бути не просто текстувальна зміна, а перегляд усього правового регулювання, механізму дії та ефективної реалізації норм Основного Закону. Конституція України виступає позитивною формою розкодування природно-правових принципів, оскільки застосування її положень постійно вдосконалюється з огляду на динаміку суспільних відносин та євроінтеграційні прагнення України як правової держави.

Отже, конституційну реформу слід розглядати як процес, який отримує цілісні системні характеристики у результаті взаємодії соціально-економічних, політичних, правових та інших процесів, системні властивості яких виникають під час такої взаємодії. Крім того, це має відбуватися в парадигмі сучасного права, яке має бути конституційним у своєму сутнісному вимірі. Означена проблематика привертає дедалі більше уваги в аспекті модернізаційного розвитку національної правової системи та гармонізації законодавства України з міжнародним і європейським правом. Реформований Основний Закон має відповідати загальноновизнаним міжнародним стандартам, принципам і вимогам міжнародно-правових документів у сфері прав людини, а також максимально враховувати рекомендації і висновки Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія), Парламентської Асамблеї Ради Європи, досягнення і тенденції сучасного конституціоналізму.

З огляду на це можна виокремити наступні тенденції впливу процесу конституціоналізації на формування правової системи та забезпечення правового порядку. Перша з них пов'язана з необхідністю розробки концептуальних положень щодо процесуальних механізмів формування гармонійного розвитку міжнародного й національного законодавства, конституційною основою якого виступають глобалізація (поєднання основних регіональних, локальних, національних проблем в єдине ціле) та гармонізація (особливий тип взаємодії законів, процес удосконалення, уніфікації, соціалізації структурних елементів правової системи). Як відомо, Україна перебуває під постійним впливом зовнішніх глобальних чинників і тенденцій, що не могло не позначитися на стані й функціонуванні правової системи та її структурних компонентів: правової свідомості, системи законодавства, правотворчого і правозастосовного процесів. Однак в умовах переходу України до ринкової економіки, формування громадянського суспільства і соціально-правової держави, як і раніше, потреба оптимізації правового порядку та визначення шляхів його забезпечення не зникла.

Друга тенденція спрямована на підвищення ролі конституції з метою забезпечення єдності правової системи та правового порядку. Вона безпосередньо пов'язана з процедурами узгодження чинного законодавства, проблемами його відповідності нормам конституції, а також процедурами ліквідації законотворчих помилок. У цьому важливе значення має тлумачення конституції. На переконання М. Савчина, вирішальним є володіння інструментами такого тлумачення, яке забезпечує ефективний і дієвий захист основоположних цінностей конституціоналізму та лежать в основі організації сучасної державності¹². В аспекті означеної тенденції стоїть принципова проблема – формування якісного законодавства, адже саме якість законодавства безпосередньо впливає на якість правової системи і на забезпечення належного правового порядку.

Третя тенденція впливу процесу конституціоналізації на правову систему полягає у досягненні єдності правотворчої та правозастосовної практики. Конституція України виступає основою (стрижнем) розвитку правової системи і є нормативною основою правового порядку, виконуючи ключову роль у правотворчій та правозастосовній діяльності держави. Саме в конституції відображаються усі тенденції інтернаціоналізації національного правопорядку, що обумовлено міжнародними стандартами та вимогами правозастосовної практики міжнародних юрисдикційних органів, зокрема практикою Європейського суду з прав людини.

Четверта тенденція – це формування чіткої ієрархії чинного законодавства шляхом ліквідації прогалин та колізій нормативно-правового інструментарію. Ця проблема пов'язана насамперед із конституційністю законодавства і зумовлена принципом прямої дії та верховенства конституції. Конституція України здійснює особливий вплив на ієрархічну структуру законодавства. З одного боку, вона виступає невід'ємною складовою національного законодавства, а з іншого – основою його функціонування й розвитку. Виходячи із цього, вітчизняні вчені справедливо наголошують, що у процесі становлення національного законодавства роль і значення Конституції України у формуванні його ієрархічної структури мають посилюватись¹³. Основний Закон України повинен визначати основоположні засади та принципи ієрархічної структури законодавства, забезпечувати її цілісність, системність та узгодженість. Зазначене необхідно урахувати у процесі удосконалення Конституції України.

Важливою є п'ята тенденція впливу процесу конституціоналізації на правову систему, а саме – щодо розподілу повноважень між гілками влади, який є не тільки засобом запобігання виникненню авторитарної влади, а й відправною точкою раціональної організації системи публічної влади, що дає можливість взаємного контролю через відповідну систему стримувань і противаг¹⁴. Окрім того, важливим є розподіл повно-

важень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування в аспекті механізму стимулювання і протидії, а також із погляду виконання наглядових та контрольних функцій держави. Вагому роль у цьому процесі має відіграти державна політика у сфері адвокатури, нотаріату, державної реєстрації, забезпечення діяльності судів та виконання судових рішень тощо.

Шоста тенденція впливу конституціоналізації на правову систему стосується формування правової свідомості та правової культури, основою яких є правокультурний статус конституції. Саме з формування конституційної правосвідомості беруть початок зміни до конституції. Найважливішим моментом, що виражає реальний стан правопорядку, є зміна бачення права, характеру його взаємозв'язку з державою, ролі й місця права в суспільстві, перспектив його розвитку. Завдяки цьому в процесі конституціоналізації забезпечується конституційний правопорядок та підвищується авторитет права в житті суспільства. Окрім того, при здійсненні правової реформи важливо неухильно дотримуватись принципів верховенства права, юридичної визначеності та сформованого у правових позиціях Європейського суду з прав людини принципу пропорційності.

Отже, проголошені в Конституції України правові ідеї, норми і принципи, положення про права та свободи людини і громадянина повинні відповідати міжнародним стандартам, адже ставши членом Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати європейські стандарти прав людини, верховенства права і демократії¹⁵. Тому основоположним завданням Української держави є модернізація вітчизняної правової системи, призначення якої полягає у приведенні у відповідність чинного законодавства до міжнародних і європейських стандартів. Цей процес становить зміст правового порядку. Окрім того, саме на рівні Конституції України як Основного Закону суспільства й держави конститууються фундаментальні правові принципи та норми, що визначають порядок організації і функціонування всіх гілок (законодавчої, виконавчої й судової) та інститутів державної влади, а також порядок взаємодії суспільства, індивіда й держави. У межах конституційної модернізації відбувається динамічне оновлення суспільних відносин, забезпечується їх модифікація відповідно до конституційних цілей, принципів і норм. Постійне удосконалення законодавства, що вважається певною закономірністю розвитку сучасного суспільства, є необхідною передумовою наближення чинних правових норм до потреб сьогодення, їх відповідності нагальним потребам розвитку правової держави, підвищення ролі та авторитету конституції.

¹ Пучков О.О. Правопорядок у сфері національної безпеки сучасної України: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 68.

² Пархоменко Н.М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини: монографія. Київ: Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2016. С. 93–94.

³ Там само. С. 83.

⁴ Подорожна Т.С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2016. С. 398.

⁵ Маров І.В. Правовое государство и конституционная ответственность государства перед личностью. *Вестник Московского государственного областного университета* 2010. № 2. С. 71–76 (Серия «Юриспруденция»).

⁶ Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015. URL: <http://hrstrategy.com.ua/documents/versions/2#cts854f6aee45f58e>

⁷ Права людини в Україні: перше півріччя 2015 / за ред.: А.Б. Благої, О.А. Мартиненка; Укр. Гельсін. спілка з прав людини. Київ, 2015. С. 18.

⁸ Словник іншомовних слів / уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. С. 501.

⁹ Овчар І. Конституційна реформа: історія питання і пропозиції законотворців. *ЛІГА.net*. 2020. 15 лют. URL: <https://blog.liga.net/user/iovchar/article/35783>

¹⁰ Морозюк С. Загальна характеристика гарантій реалізації Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 168–172.

¹¹ Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України: монографія / Ю.С. Шемшученко та ін.; відп. ред. Н.М. Пархоменко. Київ: Юрид. думка, 2013. С. 24–25.

¹² Савчин М. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005–2020: монографія. Ужгород: Вид-во РІК-У, 2020. С. 9.

¹³ Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України: монографія / Ю.С. Шемшученко та ін.; відп. ред. Н.М. Пархоменко. Київ: Юрид. думка, 2013. С. 24–25.

¹⁴ Публічне урядування, права людини і демократія: регіональний зріз євроінтеграції: монографія / Т.О. Карабін, Я.В. Лазур, М.В. Менджул та ін.; за заг. ред. М.В. Савчина. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2015. С. 17.

¹⁵ Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: монографія. Харків: Право, 2018. С. 9.

Резюме

Пархоменко Н.М., Подорожна Т.С. Правова реформа як інструмент конституціоналізації правового порядку.

У статті досліджено проблеми конституціоналізації правового порядку крізь призму правової реформи. Зазначено, що для сучасної ситуації у правовій сфері (стану конституціоналізації права) характерні такі негативні риси: відсутність раціонально обгрунтованої правової політики, системності рішень державної влади; оптимальних економічних і політичних умов для розвитку правової системи в цілому та окремих її елементів; низький рівень правосвідомості суб'єктів права і високий рівень правового нігілізму; консерватизм та інертність окремих суб'єктів правової системи. Усі ці обставини виступають серйозним гальмом правового порядку. Реформування тісно пов'язане зі зміною влади, політичної системи, політики держави, ідеології, зміною політичного курсу.

Зроблено висновок, що при здійсненні правової реформи важливо неухильно дотримуватись принципів верховенства права, юридичної визначеності та сформованого у правових позиціях Європейського суду з прав людини принципу пропорційності. Зазначені правові механізми сприятимуть ефективнішому конституційному розвитку України, удосконаленню й гармо-

нізації усіх сфер життя суспільства, зокрема і правового, оновленню конструктивного механізму захисту прав та свобод людини і громадянина, що є головною метою конституціоналізації правового порядку.

Ключові слова: права людини, правова реформа, конституційна реформа, конституціоналізація, правовий порядок.

Резюме

Пархоменко Н.Н., Подорожна Т.С. Правовая реформа как инструмент конституционализации правового порядка.

В статье исследованы проблемы конституционализации правового порядка сквозь призму правовой реформы. Указано, что для современной ситуации в правовой сфере (состояния конституционализации права) характерны такие отрицательные черты: отсутствие рационально обоснованной правовой политики, системности решений государственной власти; оптимальных экономических и политических условий для развития правовой системы в целом и отдельных ее элементов; низкий уровень правосознания субъектов права и высокий уровень правового нигилизма; консерватизм и инертность отдельных субъектов правовой системы. Все эти обстоятельства выступают серьезным тормозом правового порядка. Реформирование тесно связано с изменением власти, политической системы, политики государства, идеологии, изменением политического курса.

Сделан вывод, согласно которому при осуществлении правовой реформы важно неуклонно придерживаться принципов верховенства права, юридической определенности и сформированного в правовых позициях Европейского суда по правам человека принципа пропорциональности. Указанные правовые механизмы будут оказывать содействие более эффективному конституционному развитию Украины, усовершенствованию и гармонизации всех сфер жизни общества, в частности и правового, обновлению конструктивного механизма защиты прав и свобод человека и гражданина, что является главной целью конституционализации правового порядка.

Ключевые слова: права человека, правовая реформа, конституционная реформа, конституционализация, правовой порядок.

Summary

Nataliia Parkhomenko, Tetiana Podorozhna. Legal reform as an instrument of constitutionalization of the legal order.

The article examines the problems of constitutionalization of the legal order in the light of legal reform. It is noted that the current situation in the legal sphere (in the state of constitutionalization of law) is characterized by the following negative features: the lack of rational legal policy and of systematic decisions of public authorities; the lack of optimal economic and political conditions for the development of the legal system as a whole and its individual elements; the low level of legal awareness of subjects of law and the high level of legal nihilism; conservatism and inertness of individual subjects of the legal system. All these circumstances are a serious obstacle to the legal order. Reforming is closely related to the change of power, political system, state policy, ideology, political course. In such situations, there is a need for systematic improvement of existing legislation. And it is necessary to make amendments not to separate laws, but to the whole legal field which needs systematic updating. It is emphasized that legal reform should be divided into three main areas: constitutional, legislative and judicial. These are, first of all, the reform of public administration, administrative and territorial reform, judicial and legal reform, the reform of criminal justice, and the reform of local self-government in Ukraine. All these areas are interconnected. At the same time, taking into account the fundamental importance of constitutional law (in relation to other branches of law), there is a need to substantiate the possibility of implementing constitutional principles into the fields of current legislation in order to further constitutionalize the legal order. In view of this, an important step for the legal enforcement of reforms is the constitutional reform, the implementation of which is part of the problem of the development of statehood, improving the legal system of Ukraine.

It is concluded that in the implementation of legal reform it is important to strictly adhere to the principles of the rule of law, of legal certainty, and of proportionality, with the latter formed in the legal positions of the European Court of Human Rights. These legal mechanisms will contribute to more effective constitutional development of Ukraine, improvement and harmonization of all spheres of public life, including legal one, renewal, constructive mechanism for protection of human and civil rights and freedoms, which is the main goal of constitutionalization of the legal order.

Key words: human rights, legal reform, constitutional reform, constitutionalization, legal order.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.04

UDC 378.09

ANATOLII KOSTRUBA

Anatolii Volodymyrovych Kostruba, Dr. hab. in Law, Professor, Professor of the Juridical Institute of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

ORCID: 0000-0001-9542-0929

PEDAGOGICAL MODEL OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF LAWYERS: UKRAINIAN REALITY

Problem definition. The main vector of the development of higher legal education in Ukraine is determined by the general orientation of the national higher education towards entry into the pan-European and global educational space, harmonization of national and international standards of higher education in the context of the Bologna process. On the other hand, rapid development of information technologies has led to the global computerization of society. As a result of this phenomenon in the field of education, the developed data processing environment, mo-

© Anatolii Kostruba, 2020

* **Анатолій Володимирович Коструба, доктор юридичних наук, професор, професор Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника**